ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ PIETER VERLOREN VAN THEMAAT της 19ης Ιουνίου 1985 *

Κύριε πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

1. Εισαγωγή

1.1. *Τα ερωτήματα του Bundesgerichtshof*

Σε μια διαφορά σχετικά με την καταβολή καθυστερημένων δικαιωμάτων οφειλομένων λόγω παραχωρήσεως άδειας εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος, μια γερμανική εταιρία, παραχωρησιούχος, προέβαλε επιτυχώς κατ' έφεση κατά της γαλλικής παραχωρήτριάς της την ακυρότητα της εν λόγω σύμβασης παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος βάσει του δικαίου του ανταγωνισμού της ΕΟΚ. Όπως δέχτηκε το εφετείο, το άρθρο 85 της Συνθήκης ΕΟΚ απαγορεύει συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος, όπως αυτή για την οποία πρόκειται στην υπό κρίση υπόθεση, για το λόγο ότι περιέχει περιορισμούς του ανταγωνισμού που δεν εξαιρούνται από την απαγόρευση, στην οποία αναφέρεται το άρθρο 85, παράγραφος 1, δυνάμει του άρθρου 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης ΕΟΚ και του κανονισμού 67/67/ΕΟΚ της 22ας Μαρτίου 1967 (ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. 65).

Κατόπιν αυτού, η ενάγουσα στην κύρια δίκη άσκησε αναίρεση κατά αυτής της αποφάσεως ενώπιον του Bundesgerichtshof. Το Bundesgerichtshof, θεωρώντας ότι η απόφαση του εφετείου έθετε ορισμένα ζητήματα σχετικά με το κοινοτικό δίκαιο, υπέβαλε στο Δικαστήριο, με Διάταξη της 15ης Μαΐου 1984, ορισμένα ερωτήματα.

Όπως προκύπτει από την επιστήμη, τα συστήματα διανομής μέσω συμβάσεων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος στην πραγματικότητα αναπτύχτηκαν στα διάφορα κράτη μέλη μόνο μετά από το 1970. Πάντως, η ανάπτυξή τους ήδη από τότε ήταν ταχύτατη και σήμερα κατέχουν σημαντική θέση δίπλα στα άλλα συστήματα διανομής. Ακόμα κι αν το Δικαστήριο περιορίσει τις απαντήσεις στα υποβληθέντα ερωτήματα στις συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος που έχουν τα χαρακτηριστικά των επίδικων συμβάσεων, οι απαντήσεις αυτές θα έχουν οπωσδήποτε εμμέσως σημασία για το κύρος δεκάδων χιλιάδων συμβάσεων. Η σημασία της απάντησής σας στα υποβληθέντα ερωτήματα επιβεβαιώνεται επίσης από το γεγονός ότι η Επιτροπή δεν έχει ακόμα υιοθετήσει σαφή πολιτική εν προκειμένω, όπως συνάγεται από τις γραπτές και προφορικές παρατηρήσεις της στην παρούσα διαδικασία.

Τα ερωτήματα του Bundesgerichtshof έχουν ως εξής:

1) Εφαρμόζεται το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ σε συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος, όπως οι συμβάσεις μεταξύ των διαδίκων, που έχουν ως αντικείμενο την εφαρμογή ενός ιδιαίτερου συστήματος διανομής, βάσει του οποίου ο παραχωρητής της εν λόγω εκμετάλλευσης παραχωρεί στον παραχωρησιούχο, εκτός από εμπορεύματα, και την εμπορική επωνυμία, το σήμα, τον τρόπο παρουσιάσεως των προϊόντων και άλλες υπηρεσίες;

2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα:

   Εφαρμόζεται σε τέτοιες συμβάσεις ο κανονισμός 67/67/ΕΟΚ της Επιτροπής, περί εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης σε κατηγορίες συμφωνιών αποκλειστικότητας, της 22ας Μαρτίου 1967 (κανονισμός περί απαλλαγής ορισμένων κατηγοριών);

* Μετάφραση από τα ολλανδικά.

3) Σε περίπτωση που δοθεί καταφατική απάντηση στο δεύτερο ερώτημα:

α) Ο κανονισμός περί απαλλαγής ορισμένων κατηγοριών εφαρμόζεται και όταν το ένα από τα συμβαλλόμενα μέρη αποτελείται από ορισμένες, νομικά ανεξάρτητες, αλλά οικονομικά αλληλοεξαρτώμενες επιχειρήσεις, οι οποίες ενόψει της συμβάσεως αποτελούν ενότητα;

β) Καλύπτεται από τον κανονισμό περί απαλλαγής ορισμένων κατηγοριών, ιδίως από το άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο γ), η υποχρέωση του παραχωρησιούχου να κάνει διαφημίσεις μόνο μετά από συναίνεση του παραχωρητή και εφόσον η διαφήμιση αυτή είναι σύμφωνη με τη διαφήμιση του παραχωρητή και χρησιμοποιείται το διαφημιστικό υλικό που θέτει αυτός στη διάθεσή του, και γενικώς, να εφαρμόζει τις εμπορικές του μεθόδους; Ως προς το σημείο αυτό, είναι σημαντικό το γεγονός ότι το διαφημιστικό υλικό του παραχωρητή περιέχει μη δεσμευτικές συστάσεις ως προς τις τιμές;

γ) Καλύπτεται από τον κανονισμό περί απαλλαγής ορισμένων κατηγοριών, ιδίως από το άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο β), και από το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο α), και παράγραφος 2, στοιχείο β), η υποχρέωση του παραχωρησιούχου να διαθέτει τα εμπορεύματα που αποτελούν αντικείμενο της σύμβασης αποκλειστικά ή κατά κύριο λόγο μόνο από ορισμένο κατάστημα που είναι ιδιαίτερα διαρρυθμισμένο για το σκοπό αυτό;

δ) Καλύπτει ο κανονισμός περί απαλλαγής ορισμένων κατηγοριών, ιδίως το άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο β), την υποχρέωση του παραχωρησιούχου — που είναι υποχρεωμένος να προμηθεύεται εμπορεύματα πρωτίστως μόνο από τον παραχωρητή —, να προμηθεύεται, όσον αφορά το «ελεύθερο» τμήμα των αγορών του, τα εμπορεύματα που αποτελούν αντικείμενο της σύμβασης μόνο από προμηθευτές, που έχουν εγκριθεί από τον παραχωρητή;

ε) Επιτρέπονται βάσει του κανονισμού περί απαλλαγής ορισμένων κατηγοριών οι υποχρεώσεις που αναλαμβάνει ο παραχωρητής να επικουρεί τον παραχωρησιούχο, από εμπορική, διαφημιστική και επαγγελματική άποψη;

1.2. *Οι κυριότερες διατάξεις των συμβάσεων που έχουν συναφθεί με* την *παραχωρησιούχο*

Όπως συνάγεται από τις τρεις συμβάσεις που έχουν συναφθεί μεταξύ των διαδίκων στην κύρια δίκη και προσκομίστηκαν μετά τη συνεδρίαση ύστερα από αίτηση του Δικαστηρίου, η παραχωρήτρια αναλαμβάνει την υποχρέωση:

— να μη χορηγήσει το δικαίωμα χρησιμοποιήσεως του σήματος Pronuptia de Paris σε κανένα τρίτο στον κατά τη σύμβαση καθοριζόμενο κατά περίπτωση γεωγραφικό χώρο (αντιστοίχως Αμβούργο, Oldenbourg και Αννόβερο) (άρθρο 1, παράγραφος 1)·

— να μην ανοίξει κανένα άλλο κατάστημα Pronuptia στο χώρο, στον οποίο αναφέρεται η σύμβαση (άρθρο 1, παράγραφος 2)·

— να μην παραδώσει κανένα προϊόν και να μην παράσχει καμία υπηρεσία σε τρίτους στον εν λόγω χώρο (άρθρο 1, παράγραφος 2)·

— να βοηθήσει την παραχωρησιούχο, όσον αφορά την εμπορία της και τις διαφημίσεις, τη διευθέτηση και τη διαρρύθμιση του καταστήματος, την εκπαίδευση του προσωπικού, την τεχνική πωλήσεων, τη μόδα και τα προϊόντα, την αγορά, τις μεθόδους πωλήσεως και, κατά τελείως γενικό τρόπο, να βοηθεί την παραχωρησιούχο να αυξήσει τον κύκλο εργασιών της και την απόδοσή της (άρθρο 3, παράγραφος 1).

Η παραχωρησιούχος (η οποία, δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 5, παραμένει αποκλειστική κυρία της οικονομικής της δραστηριότητας, αναλαμβάνει αποκλειστικά τους σχετικούς κινδύνους και, έτσι, θα αποκομίζει το σύνολο των κερδών) υποχρεούται, μεταξύ άλλων:

— να πωλεί τα εν λόγω προϊόντα χρησιμοποιώντας την επωνυμία και το σήμα Pronuptia de Paris αποκλειστικά στο κατάστημα, το οποίο αναφέρεται στο άρθρο 1 και που

πρέπει να είναι διαρρυθμισμένο κυρίως για την πώληση ειδών γάμου και σύμφωνα με την απεικόνιση του σήματος Pronuptia de Paris (άρθρο 3, παράγραφος 3, και άρθρο 4, παράγραφος 1)·

— να αγοράζει από την παραχωρήτρια 80 % των νυφικών και λοιπών ειδών γάμου, καθώς και ένα μέρος, που θα καθορίζεται από αυτή την ίδια την εναγόμενη, φορεμάτων για κοκτέιλ και δεξιώσεις (άρθρο 3, παράγραφος 6)·

— να αγοράζει τα υπόλοιπα νυφικά και είδη γάμου, φορέματα για κοκτέιλ και δεξιώσεις αποκλειστικά από τους εγκεκριμένους από την παραχωρήτρια πωλητές (άρθρο 3, παράγραφος 6)·

— να καταβάλλει στην παραχωρήτρια κατά τη διάρκεια της συμβάσεως δικαιώματα που αντιστοιχούν στο 10 % του συνολικού ύψους του κύκλου εργασιών της (στον οποίο περιλαμβάνεται ο κύκλος εργασιών που αφορά τα προϊόντα που παραλαμβάνει από τρίτους) (άρθρο 5, παράγραφος 1)·

— να απέχει από κάθε πράξη ανταγωνισμού με καταστήματα της Pronuptia, ιδίως να μην προβαίνει σε πωλήσεις στον ειδικευμένο τομέα των νυφικών και λοιπών ειδών γάμου κατά τη διάρκεια ισχύος της συμβάσεως και επί ένα έτος μετά από τη λήξη της στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, στο Δυτικό Βερολίνο ή όπου η Pronuptia έχει ήδη αντιπρόσωπο (άρθρο 6, παράγραφος 6, και άρθρο 9)·

— να καθορίσει ως κύριο στόχο την πώληση των ειδών που αναφέρονται στη σύμβαση (άρθρο 6, παράγραφος 6)·

— να ασκεί την εμπορία της σε κατάστημα κείμενο σε τόπο επακριβώς καθορισμένο και να διαρρυθμίσει το κατάστημα αυτό κυρίως για την πώληση ειδών γάμου χρησιμοποιώντας το σήμα της Pronuptia de Paris και σύμφωνα με τις οδηγίες της (άρθρο 1, παράγραφος 3, άρθρο 3, παράγραφος 3, και άρθρο 4, παράγραφος 1)·

— να ασκεί την εμπορία της και ιδίως την πώληση των προϊόντων που αναφέρονται στη σύμβαση χρησιμοποιώντας αποκλειστικά το σήμα και την επωνυμία Pronuptia de Paris (άρθρο 3, παράγραφος 3, και άρθρο 4, παράγραφος 1)·

— να μην κάνει διαφημίσεις με το σήμα Pronuptia de Paris παρά μόνο ύστερα από προηγούμενη συμφωνία με την παραχωρήτρια, να οργανώνει τις διαφημίσεις της μόνο σύμφωνα με τις διαφημίσεις της Pronuptia και χρησιμοποιώντας το διαφημιστικό υλικό που θέτει στη διάθεσή της η Pronuptia με τις σχετικές ενδεικτικές τιμές (άρθρο 1, παράγραφος 1, και άρθρο 6, παράγραφος 1)·

— να κάνει διαφημίσεις, να διανέμει όσο το δυνατό πιο ευσυνείδητα το διαφημιστικό υλικό και, κατά γενικό τρόπο, να εφαρμόζει τις εμπορικές μεθόδους της παραχωρήτριας (άρθρο 6, παράγραφος 5)·

— να τηρεί με άκρα προσοχή όλα τα δικαιώματα βιομηχανικής και εμπορικής ιδιοκτησίας της Pronuptia και να πληροφορεί αμέσως την Pronuptia για κάθε παραβίαση των δικαιωμάτων της από τρίτους, για την οποία λαμβάνει γνώση (άρθρο 14).

Δυνάμει του άρθρου 6, παραγράφος 1, η Pronuptia προτείνει στην παραχωρησιούχο κατάλληλες ενδεικτικές τιμές και (χωρίς να θίγεται η ελευθερία της να κανονίζει η ίδια τις τιμές) τα δύο μέρη θεωρούν αυτές τις ενδεικτικές τιμές ως κατευθυντήριες για τη λιανική πώληση.

1.3. *Σχέδιο των προτάσεών μου*

Όπως παρατήρησα, η απάντησή σας στα υποβληθέντα ερωτήματα θα έχει επίσης συνέπειες για το νομικό κύρος άλλων συμβάσεων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος, καθώς και για την πολιτική που θα ακολουθήσει σχετικώς η Επιτροπή. Έτσι, θα κάνω καταρχάς στο δεύτερο μέρος των προτάσεών μου ορισμένες γενικές παρατηρήσεις επί του συστήματος διανομής που είναι σχετικά νέο στην Κοινότητα. Σκοπός μου είναι ιδίως να εξετάσω κατά πόσο η νομοθεσία, η νομολογία και η επιστήμη, επίσης δε ιδίως και οι ενδιαφερόμενες επαγγελματικές οργανώσεις έχουν ήδη αντιληφθεί με αρκετό βαθμό βεβαιότητας το περιεχόμενο και το νομικό χαρακτήρα των συμβάσεων παραχωρήσεως εκμε-

ταλλεύσεως δικαιώματος σήματος που αφορούν την πώληση προϊόντων, ώστε οι θέσεις του Δικαστηρίου να μπορούν να έχουν σχετικώς γενικότερο χαρακτήρα. Κατά τη γνώμη μου, η διατύπωση των ερωτημάτων του Bundesgerichtshof δεν αποτελεί αυτή καθαυτή εμπόδιο για να αποφανθεί το Δικαστήριο υπ' αυτή την έννοια. Το μόνο που αποκλείεται από τη διατύπωση αυτή είναι το Δικαστήριο να αποφανθεί επίσης επί συμβάσεων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος που υφίστανται ήδη από πολύ χρόνο στην Κοινότητα (παραδείγματος χάρη στον τομέα των ξενοδοχείων, των εστιατορίων και των κυλικείων), όσον αφορά την παροχή υπηρεσιών ή την παροχή εκμεταλλεύσεως παραγωγής.

Στο τρίτο μέρος των προτάσεών μου θα εξετάσω ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρουσιάζουν οι συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος γενικά και, ειδικότερα, οι συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος, όπως αυτές για τις οποίες πρόκειται στην παρούσα υπόθεση, με άλλα συστήματα διανομής, με τα οποία ασχολήθηκε ήδη η ακολουθούμενη από την Κοινότητα νομική πρακτική και ιδίως η νομολογία του Δικαστηρίου, όπως οι συμβάσεις εμπορικής αντιπροσωπείας, οι συμβάσεις αποκλειστικής πωλήσεως ή αγοράς, τα συστήματα επιλεκτικής διανομής και οι συμβάσεις ζυθοποιίας, καθώς και οι συμβάσεις παροχής άδειας εκμεταλλεύσεως. Σχετικώς με αυτά, θα εξετάσω επίσης ποια συμπεράσματα μπορούν να συναχθούν από τη νομολογία σας στον τομέα αυτό για την παρούσα υπόθεση.

Στο τέταρτο μέρος των προτάσεών μου θα προτείνω τις απαντήσεις που, κατά τη γνώμη μου, προσήκει να δοθούν στα υποβληθέντα εν προκειμένω ερωτήματα.

2. Παρατηρήσεις επί των συμβάσεων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος που αφορούν την πώληση προϊόντων γενικώς

2.1. *Η ανάπτυξη του συστήματος παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος ως νέο σύστημα διανομής*

Από τα ήδη σχετικά άφθονα συγγράμματα συνάγεται ότι το σύστημα παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος, που στηρίζεται σε ήδη παλαιότερη αμερικανική πείρα αναπτύχθηκε ως νέο σύστημα διανομής στην ΕΟΚ μόλις μετά το 1970. Όμως, από την ημερομηνία αυτή γνώρισε ταχύτατη ανάπτυξη. Έτσι, το 1969 στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας υφίστατο πολύ μικρός αριθμός συστημάτων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος στον τομέα της διανομής. Το 1978 ο συνολικός αριθμός συστημάτων παροχής παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος (περιλαμβανομένου και του τομέα της παροχής υπηρεσιών) είχε ήδη ανέλθει σε 85 (με 11 000 παραχωρησιούχους) και το Μάιο 1982 σε 200 (με 120 000 παραχωρησιούχους), πραγματοποιώντας συνολικό κύκλο εργασιών 100 εκατομμυρίων μάρκων, από τα οποία 65 έως 75 εκατομμύρια στον τομέα του λιανικού εμπορίου. Στη Γαλλία (όπου επίσης άρχισαν να αναπτύσσονται μόλις μετά το 1970) ο αριθμός των συστημάτων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος ανήλθε το 1981 σε περισσότερα από 300 και το 1985 σε 500 (με 25 000 συμβεβλημένα καταστήματα και 8 % του συνολικού κύκλου εργασιών του λιανικού εμπορίου). Στις Κάτω Χώρες τα συστήματα παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος ανήλθαν το 1983 σε 280. Η εξέλιξη ήταν παρόμοια σε άλλα κράτη μέλη μετά το 1970.

2.2. *Νομικά χαρακτηριστικά κατά την επιστήμη*

Από την επιστήμη συνάγεται περαιτέρω, και η Επιτροπή το επιβεβαίωσε κατά τη συνεδρίαση, ότι δεν υφίσταται ειδική νομική ρύθμιση στον τομέα των συμβάσεων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος σε κανένα κράτος μέλος. Εξάλλου, ούτε η νομολογία, που δεν είναι ανύπαρκτη εν προκειμένω, ούτε η επιστήμη επιτρέπουν να δοθεί ακριβής ορισμός των συμβάσεων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος γενικώς ή των συμβάσεων που αφορούν τη διανομή των προϊόντων ειδικότερα βάσει αυτών των συμβάσεων. Πάντως, τα συστήματα παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος για τη διανομή προϊόντων φαίνονται να χαρακτηρίζονται σ' όλα τα κράτη μέλη που εξετάστηκαν από τα εξής κύρια στοιχεία: 1) στενή σχέση μεταξύ των παραχωρησιούχων, οι οποίοι πάντως διατηρούν την ανεξαρτησία τους και αναλαμβάνουν τους κινδύνους στο δίκτυο διανομής των παραχωρητών· 2) δημιουργία εμπορικής στρατηγικής βάσει αλυσιδωτής σχέσεως που πραγματοποιείται με την παραχώρηση αντί καταβολής δικαιωμάτων, επωνυμίας, εμπορικού σήματος,

κοινού σημείου ή συμβόλου και συνήθως με όμοια διαρρύθμιση των καταστημάτων και 3) δικαιώματα αποκλειστικότητας του παραχωρησιούχου επί καθορισμένης περιοχής και για καθορισμένα προϊόντα καθώς και δικαιώματα αποκλειστικότητας λίγο πολύ εκτεταμένα του παραχωρητή ως προς τη διανομή ή την επιλογή των προϊόντων που εμπορεύεται ο παραχωρησιούχος. Η επιστήμη φαίνεται επίσης να παραδέχεται ομόφωνα ότι η ευρωπαϊκή έννοια « σύμβαση παροχής παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος » πρέπει να λαμβάνεται πολύ στενότερα από ό,τι η αρχική αμερικανική έννοια, η οποία καλύπτει πολύ περισσότερα συστήματα διανομής. Όμως, όπως θα καταδείξω στη συνέχεια, η σύγχρονη αμερικανική επιστήμη ορίζει επίσης συσταλτικώς τις συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος.

Ο E. M. Kneppers-Heynert βάσει μιας δικής του νομικής έρευνας συγκριτικού δικαίου, έδωσε με ένα πρόσφατο άρθρο που δημοσιεύτηκε στο *Bijblad Industrieel Eigendom* (1984, αριθ. 10, σ. 251 και επ.), τον ακόλουθο συνοπτικό ορισμό, που μου φαίνεται αρκετά αντιπροσωπευτικός:

« Η παραχώρηση εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος είναι μια μορφή εμπορικής συνεργασίας μεταξύ ανεξάρτητων επιχειρηματιών η οποία ρυθμίζεται με σύμβαση και κατά την οποία ένα μέρος, ο παραχωρητής, παραχωρεί σε έναν ή περισσότερους τρίτους, τον παραχωρησιούχο ή τους παραχωρησιούχους, το δικαίωμα να χρησιμοποιούν την επωνυμία του και/ή το σήμα του και ενδεχομένως άλλα διακριτικά σημεία κατά την πώληση προϊόντων ή την παροχή υπηρεσιών που γίνονται με βάση την αντίληψη (ή σύστημα ή διατύπωση) αποκλειστικής εμποριολογίας (marketing) που έχει διαμορφώσει ο παραχωρητής και σε αντάλλαγμα της οποίας του καταβάλλονται δικαιώματα· ο παραχωρητής ελέγχει τη χρήση των δικαιωμάτων από τον παραχωρησιούχο, προκειμένου να εξασφαλιστεί ομοιόμορφη εμφάνιση στο κοινό και σταθερή ποιότητα των προϊόντων και/ή της παροχής υπηρεσιών. »

Ο « ευρωπαϊκός κώδικας δεοντολογίας ως προς την παραχώρηση εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος », που καταρτίστηκε από την Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία των συμβάσεων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος και των οκτώ ενώσεων που είναι μέλη της (από τις οποίες οι έξι προέρχονται από την ΕΟΚ) και που προσκομίστηκε κατά τη συνεδρίαση, αναφέρει, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα έξι χαρακτηριστικά της σύμβασης παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος:

« 1) Η ιδιοκτησία από τον παραχωρητή εταιρικής επωνυμίας, εμπορικής επωνυμίας, σημείων ή συμβόλων, ενδεχομένως σήματος κατασκευής, εμπορίου ή υπηρεσιών και τεχνογνωσίας που τίθενται στη διάθεση μιας ή περισσοτέρων επιχειρήσεων παραχωρησιούχων, καθώς και του ελέγχου από αυτόν συνόλου προϊόντων και/ή υπηρεσιών που προσφέρονται κατά πρωτότυπο και εξειδικευμένο τρόπο και που πρέπει υποχρεωτικά να υιοθετηθούν και να εφαρμοστούν από τον παραχωρησιούχο, δεδομένου ότι αυτός ο τρόπος πηγάζει από ένα σύνολο μεθόδων ειδικής εμπορικής τεχνικής που έχουν δοκιμαστεί προηγουμένως και που αναπτύσσονται και επαληθεύονται συνεχώς όσον αφορά την αξία τους και την αποτελεσματικότητά τους.

2) Κάθε σύμβαση παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος συνεπάγεται πληρωμή που διενεργείται υπό οποιαδήποτε μορφή από τον παραχωρησιούχο προς τον παραχωρητή ως ένδειξη αναγνωρίσεως της υπηρεσίας που προσφέρει ο παραχωρητής, ο οποίος παρέχει το όνομά του, τις μεθόδους του, την τεχνολογία του και την τεχνογνωσία του.

3) Η παραχώρηση εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος αποτελεί, συνεπώς, κάτι περισσότερο από μια σύμβαση πωλήσεως ή παραχωρήσεως ή από μια σύμβαση χορηγήσεως άδειας εκμεταλλεύσεως, κατά την οποία τα δύο μέρη αποδέχονται και το ένα και το άλλο σημαντικές υποχρεώσεις έναντι του αντισυμβαλλομένου που υπερβαίνουν το πλαίσιο μιας συμβατικής εμπορικής σχέσης.

4) Ο παραχωρητής εγγυάται τη γνησιότητα των δικαιωμάτων του επί του σήματος, της εμπορικής του επωνυμίας, των διακριτικών σημείων του του " σλόγκαν " κλπ. και εξασφαλίζει στις παραχωρησιούχους

επιχειρήσεις την απρόσκοπτη άσκηση των δικαιωμάτων που θέτει στη διάθεσή τους.

5) Ο παραχωρητής επιλέγει και αποδέχεται μόνο τους υποψήφιους παραχωρησιούχους που έχουν τα προσόντα που απαιτούνται για την παραχώρηση εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος. Αποκλείεται κάθε διάκριση λόγω πολιτικών πεποιθήσεων, φυλής, γλώσσας, θρησκείας ή φύλου.

6) Η σύμβαση παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος συγκεκριμενοποιεί ιδίως τα προαναφερόμενα σημεία, εξυπακούεται δε ότι οι διατάξεις που καθορίζονται στη σύμβαση είναι σύμφωνες με το εθνικό ή το κοινοτικό δίκαιο:

— ο τρόπος και οι όροι πληρωμής των δικαιωμάτων και περιοδικών καταβολών·

— η διάρκεια της σύμβασης και ο τρόπος ανανεώσεως, το χρονικό σημείο και η προθεσμία καταγγελίας·

— το δικαίωμα προτιμήσεως του παραχωρητή σε περίπτωση που ο παραχωρησιούχος παραιτείται από τα εμπορικά του δικαιώματα·

— ο καθορισμός των "εδαφικών δικαιωμάτων" που παραχωρούνται στον παραχωρησιούχο, περιλαμβανομένων των ενδεχομένων επιλογών επί γειτονικών περιοχών·

— ο τρόπος κατανομής των στοιχείων του ενεργητικού, εφόσον η σύμβαση λήξει·

— οι διατάξεις σχετικά με τον εφοδιασμό και την παράδοση των εμπορευμάτων, συμπεριλαμβανομένης της μεταφοράς και του κόστους που αυτή συνεπάγεται·

— οι όροι πληρωμής·

— οι υπηρεσίες που παρέχει ο παραχωρητής: επικουρία για τη διάθεση στο εμπόριο, προώθηση των πωλήσεων, διαφήμιση, τεχνολογία και τεχνογνωσία, συμβουλές για τη διεύθυνση και τη διαχείριση, φορολογικές και οικονομικές συμβουλές, όροι παροχής των υπηρεσιών αυτών και των συνεπαγομένων εξόδων, εκπαίδευση·

— υποχρεώσεις του παραχωρησιούχου: παροχή στοιχείων σχετικά με την εκμετάλλευση, υποχρέωση εκπαίδευσης και αποδοχής διαδικασιών ελέγχου. »

Όσον αφορά την εκπαίδευση και τη βοήθεια, ο κώδικας δεοντολογίας περιέχει ακόμη ένα μεγάλο αριθμό ειδικών κανόνων, από τους οποίους πάντως μόνο οι ακόλουθοι κανόνες μου φαίνονται να παρουσιάζουν ορισμένο ενδιαφέρον για την εκτίμηση μιας σύμβασης παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος κατά την έννοια του κώδικα δεοντολογίας ενόψει του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ:

« — ο παραχωρητής βοηθεί τον παραχωρησιούχο συμβουλεύοντάς τον ως προς τις δαπάνες λειτουργίας και των περιθωρίων του κέρδους, που μπορεί κανονικά να επιτύχει στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του·

— κάθε ρήτρα μη ανταγωνισμού που θα εφαρμόζεται μετά την καταγγελία ή τη λήξη της σύμβασης πρέπει να ορίζεται ειδικώς και σαφώς στη σύμβαση ως προς τη διάρκειά της και τη γεωγραφική της έκταση ».

2.3. *Νομολογία*

Μόνο στη Γαλλία οι ορισμοί που έχουν διατυπώσει οι επαγγελματικές οργανώσεις υιοθετούνται λίγο πολύ από τη νομολογία: πρβλ. Tribunal de grande instance de Bressuire, 19 Ιουνίου 1973 (SVPNAS κατά Billy)· Tribunal correctionnel de Paris, 4 Μαρτίου 1974 (Maje Distribution)· Cour d'appel de Paris (πέμπτο τμήμα), 28 Απριλίου 1978 (Morvan κατά Intercontinents)· Cour d'appel de Paris, 10 Μαΐου 1978 (Télélfleurs κατά Interflora, *Cahiers de droit de l'entreprise,* Ιούνιος 1978)· Cour d'appel de Douai, 22 Απριλίου 1982, *Gazette du Palais,* 1982, « doctrine », σ. 565)· Cour

d'appel de Colmar (πρώτο τμήμα πολιτικών υποθέσεων), 9 Ιουνίου 1982 (Felicitas κατά George, Dalloz 1982, Recueil σ. 553). Η νομολογία αυτή χαρακτηρίζεται από το ότι τα δικαιώματα αποκλειστικότητας δεν θεωρούνται πάντοτε ουσιώδη (Cour d'appel de Colmar και Cour d'appel de Douai), ενώ η διάθεση εταιρικής επωνυμίας, σημείων και συμβόλων, καθώς και η εξασφάλιση ενιαίας μεθόδου πωλήσεων, είναι ουσιώδη. Η έλλειψη ορισμού από το νόμο έχει εξάλλου ως συνέπεια ότι οι συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος εκτιμούνται πάντοτε αποκλειστικά βάσει των ρητρών της συγκεκριμένης σύμβασης. Δεν μπόρεσα να βρω μέσα στην Κοινότητα δικαστική απόφαση σχετικά με τα χαρακτηριστικά των συμφωνιών που περιέχονται στις συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος εκτός από μια απόφαση του Bundesgerichtshof της 23ης Μαρτίου 1982 (Meierei-Zentrale, Wirtschaft und Wettbewerb 1982, σ. 781). Με την απόφαση αυτή κρίθηκε ότι η απαγόρευση των τιμών που επιβάλλονται καθέτως, όπως αναφέρεται στο άρθρο 15 του γερμανικού νόμου περί συμφωνιών (Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen — νόμος κατά των περιορισμών στον τομέα του ανταγωνισμού), εφαρμόζεται σε σύμβαση παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος που καθορίζει τιμές μεταπωλήσεως. Όμως, η βρετανική « Monopolies and Mergers Commission » θεώρησε στην έκθεσή της « Full-Line Forcing & Tie-in-Sales » του 1981 ότι οι υποχρεώσεις αποκλειστικής αγοράς έχουν επίσης σημασία υπό ορισμένες συνθήκες έναντι του δικαίου των συμφωνιών.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπως ήδη υπογραμμίστηκε, η έννοια της σύμβασης παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος χρησιμοποιήθηκε αρχικά πολύ ευρέως. Όμως, σύμφωνα με την πλέον συσταλτική ερμηνεία αυτής της έννοιας, που είναι πρόσφατη (και αυτό ιδίως χρησίμευσε ως παράδειγμα για την ανάπτυξη της παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος στην Ευρώπη), η παραχώρηση εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος ορίζεται ως η παραχώρηση εμπορικού σήματος ή εμπορικής επωνυμίας από τον ιδιοκτήτη, με την οποία επιτρέπεται η πώληση προϊόντος ή η παροχή υπηρεσίας σε τρίτο υπό αυτό το σήμα ή αυτή την εταιρική επωνυμία (*Black's Law Dictionary*, πέμπτη έκδοση, 1979, και Von Kalinowski, *Antitrust Laws and Trade Regulation*, τόμος 2, παράγραφος 6H.01/συμπλήρωμα 1981).

Το ίδιο όπως και στο Ηνωμένο Βασίλειο οι υποχρεώσεις αποκλειστικής αγοράς που προβλέπονται στις συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος δεν θεωρούνται στις Ηνωμένες Πολιτείες άνευ ετέρου ως « tying-arrangements », που απαγορεύονται από το δίκαιο των συμφωνιών. Όμως, μπορούν να θεωρηθούν ότι απαγορεύονται υπό ορισμένες συνθήκες αγοράς. Μετά από την απόφαση Sylvania του 1977, οι « κανόνες της λογικής » (rule of reason) εφαρμόζονται στις ρήτρες περί καθέτου τοπικού περιορισμού προκειμένου να διαπιστωθεί αν υπάρχει περιορισμός (ιδίως οριζόντιος του ανταγωνισμού). Οι ρήτρες που αναφέρονται στις τιμές μεταπωλήσεως του παραχωρησιούχου θεωρούνται ότι απαγορεύονται καθαυτές, εφόσον καταφαίνεται σχετικώς ότι δεν πρόκειται για τιμές που απλώς αποτελούν σύσταση, αλλά ότι ο παραχωρητής επιχειρεί να υποχρεώσει καθ' οποιονδήποτε τρόπο τον παραχωρησιούχο να εφαρμόσει επίσης τις συμβουλές ή συστάσεις του. Στην απόφαση Sylvania τοπικοί περιορισμοί και ιδίως « περιορισμοί καταστήματος », για τους οποίους πρόκειται επίσης στην υπόθεση Pronuptia, υπήχθησαν επίσης στους « κανόνες της λογικής » παρά τους περιορισμούς του ανταγωνισμού που συνεπήγοντο μεταξύ των αντιπροσώπων της Sylvania. Οι « κάθετοι » περιορισμοί του ανταγωνισμού, όπως αυτοί για τους οποίους πρόκειται στην υπόθεση Sylvania, κρίθηκαν ευνοϊκοί για τον ανταγωνισμό *μεταξύ* (interbrand) των σημάτων παρά τους περιορισμούς που συνεπήγοντο για τον ενδοσηματικό ανταγωνισμό (intraband). Οι κάθετοι περιορισμοί του ανταγωνισμού, όπως οι εν προκειμένω, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι εμπίπτουν στη γενική απαγόρευση που προβλέπεται από την αμερικανική νομοθεσία περί συμφωνιών, παρά μόνο σε ορισμένες περιπτώσεις και βάσει των πραγματικών οικονομικών τους αποτελεσμάτων. Ενόψει επίσης της μεταγενέστερης αμερικανικής νομικής πρακτικής, η ύπαρξη ή η ανυπαρξία πραγματικού ανταγωνισμού με άλλα προϊόντα στην αγορά των εν λόγω προϊόντων φαίνεται να έχει ως προς το ζήτημα αυτό καθοριστική σημασία. Όσον αφορά αυτή την αμερικανική νομική πρακτική, σημειώνουμε ήδη εδώ ότι το πρόβλημα, ιδιαίτερα κοινοτικό, των διαφορετικών εθνικών αγορών που χαρακτηρί-

ζονται από τιμές γενικά πολύ διαφορετικές, δεν υφίσταται στις Ηνωμένες Πολιτείες. Στις Ηνωμένες Πολιτείες έχει ήδη από πολύ χρόνο πραγματοποιηθεί ενιαία εσωτερική αγορά, έτσι ώστε το πρόβλημα της παρεμβολής εμποδίου στις παράλληλες εισαγωγές να μην υφίσταται.

2.4. *Τελικές παρατηρήσεις*

Βάσει της επιστήμης και της νομολογίας στην Κοινότητα, των αντιλήψεων της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας των συμβάσεων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος, που ανάφερα πιο πάνω, και των πιο πρόσφατων αμερικανικών ορισμών των συμβάσεων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος, όπως αυτές για τις οποίες πρόκειται εδώ, θεωρώ ότι, εκτός από τον ανεξάρτητο χαρακτήρα των συγκεκριμένων επιχειρήσεων, το στοιχείο που σε μια άδεια εκμεταλλεύσεως έγκειται στη χρησιμοποίηση εταιρικής επωνυμίας, εμπορικής επωνυμίας, σημείων ή άλλων συμβόλων, καθώς και τεχνογνωσίας κατά την ευρεία έννοια του όρου, παράλληλα με ενιαίο τρόπο εμφανίσεως, με χαρακτηριστική αντιπαροχή την καταβολή δικαιωμάτων από τον παραχωρησιούχο σε αντάλλαγμα για τις άδειες που του παραχωρούνται, αποτελούν καθοριστικά στοιχεία της φύσης της σύμβασης παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος για την εμπορία προϊόντων. Προκειμένου να διατυπωθεί κρίση από άποψη δικαίου των συμφωνιών σημασία ιδίως έχουν στην αμερικανική νομολογία η θέση των συγκεκριμένων επιχειρήσεων στην αγορά και η διάκριση μεταξύ της κάθετης σχέσης του παραχωρητή με τον παραχωρησιούχο και της οριζόντιας σχέσης του ενός και του άλλου με τους ανταγωνιστές τους. Η ύπαρξη, ιδίως, ή η έλλειψη ανταγωνισμού μεταξύ των σημάτων (εκτός από την περίπτωση ιδιαιτέρων συνθηκών αγοράς) φαίνεται να είναι πιο σημαντική για τη διατήρηση καταστάσεως πραγματικού ανταγωνισμού από ό,τι ο ενδοσηματικός ανταγωνισμός. Τόσο στις Ηνωμένες Πολιτείες όσο και στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, το γεγονός ότι οι παραχωρησιούχοι υποχρεώνονται από τους παραχωρητές να τηρούν τιμές που επιβάλλονται καθέτως, μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι καθαυτό αντίθετο στην απαγόρευση των συμφωνιών περί τιμών, η οποία επιβάλλεται από το δίκαιο των συμφωνιών. Κατά τα λοιπά, τόσο η νομολογία των Ηνωμένων Πολιτειών όσο και η νομολογία τριών από τα μεγάλα κράτη μέλη της ΕΟΚ, φαίνεται ότι εκτιμούν κάθε συγκεκριμένη σύμβαση βάσει των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της, περιλαμβανομένων και των ειδικών ρητρών, καθώς και (καθόσον η εκτίμηση αναφέρεται σε στοιχεία του δικαίου των συμφωνιών) βάσει των ιδιαίτερων συνθηκών της αγοράς. Το τελευταίο αυτό σημείο φαίνεται να ισχύει ιδίως για την εκτίμηση των διαφορετικών ρητρών αποκλειστικότητας που μπορούν να περιέχονται στις συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος.

3. Ομοιότητες και διαφορές μεταξύ των συμβάσεων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος και άλλων συστημάτων διανομής, στα οποία αναφέρθηκε η νομολογία του Δικαστηρίου

3.1. *Αποκλειστικοί εμπορικοί αντιπρόσωποι*

Δοθέντος ότι η ιδιότητα του ανεξάρτητου επιχειρηματία ή ότι το γεγονός ότι ο παραχωρησιούχος ενεργεί ιδίω ονόματι και με δικό του κίνδυνο, θεωρείται σταθερά ως ουσιώδες χαρακτηριστικό από την επιστήμη και τη νομολογία σχετικά με τις συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος, φρονώ, αντιθέτως προς την Pronuptia, ότι η σύγκριση μεταξύ αυτού του νέου είδους συμβάσεων και των συμβάσεων εμπορικής αντιπροσωπείας κατά την έννοια της ανακοίνωσης της Επιτροπής, της 24ης Δεκεμβρίου 1962 (PB 1962, σ. 2921), δεν έχει σημασία για την απάντηση που πρέπει να δοθεί στα ερωτήματα του Bundesgerichtshof. Όπως συνάγεται από το άρθρο 3, παράγραφος 5, των εν λόγω προαναφερθεισών συμβάσεων, οι συμβάσεις αυτές δεν απομακρύνονται σχετικώς από το σχετικό πλαίσιο.

3.2. *Συμβάσεις αποκλειστικής πωλήσεως*

Οι επίδικες συμβάσεις εμφανίζουν περισσότερη ομοιότητα με τις συμβάσεις αποκλειστικής πωλήσεως. Τα δικαιώματα αποκλειστικής αγοράς του παραχωρησιούχου, που διατυπώνονται στο προαναφερόμενο άρθρο 1, παράγραφοι 1 και 2, και τα δικαιώματα (περιορισμένα) αποκλειστικής παραδόσεως του παραχωρητή που διατυπώνονται στο άρθρο 3, παράγραφος 6, εμφανίζουν εκ πρώτης όψεως προφανή ομοιότητα με τα χαρακτηριστικά που, δυνάμει του άρθρου 1, παράγραφος 1, είναι καθοριστικής σημασίας για τη δυνατότητα εφαρμογής του κανονισμού 67/67/ΕΟΚ

της 22ας Μαρτίου 1967 περί εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης σε κατηγορίες συμφωνιών αποκλειστικότητας. Γίνεται, συνεπώς, κατανοητό γιατί ο παραπέμπων δικαστής υπέβαλε εν προκειμένω χωριστά ερωτήματα ως προς τη δυνατότητα εφαρμογής του προαναφερθέντος κανονισμού.

Όσον αφορά το πρώτο ερώτημα του παραπέμποντος δικαστηρίου σχετικά με την καταρχήν δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 85 στις συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος, ιδιαίτερα σημαντική θεωρώ την αναλογία του με τον τρόπο που διατυπώθηκε το πρόβλημα από το Δικαστήριο στην υπόθεση 32/65 (Ιταλία κατά Επιτροπής, απόφαση της 13ης Ιουλίου 1966, Jurispr. 1966, σ. 579). Η δεύτερη ιδίως σκέψη, που περιέχεται στη σελίδα 609 αυτής της απόφασης, θα μπορούσε ενδεχομένως — και με την επιφύλαξη των διαφορών μεταξύ των συμβάσεων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος και των « κλασικών » συμβάσεων αποκλειστικής πωλήσεως, για τις οποίες θα μιλήσω πιο κάτω —, να εφαρμοστεί κατ' αναλογία με την απάντηση στο πρώτο ερώτημα του παραπέμποντος δικαστηρίου.

Η σκέψη αυτή έχει ως εξής:

« δεν μπορεί να αποκλειστεί η ενδεχόμενη εφαρμογή του άρθρου 85 σε συμφωνία αποκλειστικής πωλήσεως, λόγω του ότι ο παραχωρητής και ο κατ' αποκλειστικότητα εμπορευόμενος δεν βρίσκονται σε σχέση ανταγωνισμού μεταξύ τους·

πράγματι, ο ανταγωνισμός που αναφέρεται στο άρθρο 85, παράγραφος 1, δεν είναι μόνο αυτός που μπορεί να γίνει μεταξύ των μερών της συμφωνίας, αλλά και αυτός που μπορεί να γίνει μεταξύ ενός από αυτά και των τρίτων·

αυτό πρέπει να ισχύει ακόμη περισσότερο, καθόσον με μια τέτοια συμφωνία τα μέρη θα μπορούσαν να επιδιώξουν, παρεμποδίζοντας ή περιορίζοντας τον ανταγωνισμό των τρίτων ως προς το προϊόν, τη δημιουργία ή εξασφάλιση υπέρ αυτών αδικαιολόγητου οφέλους σε βάρος του καταναλωτή ή του χρησιμοποιούντος το προϊόν, αντίθετα προς τους γενικούς στόχους του άρθρου 85·

είναι, επομένως, δυνατό η συμφωνία μεταξύ επιχειρηματιών που βρίσκονται σε διαφορετικά στάδια να μπορεί, χωρίς να συνεπάγεται κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως, να επηρεάζει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και, ταυτόχρονα, να έχει ως στόχο ή ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού, εμπίπτοντας έτσι στην απαγόρευση του άρθρου 85, παράγραφος 1·

καθένα από τα άρθρα 85 και 86, έχοντας συνεπώς ίδιους στόχους, εφαρμόζεται ομοίως σε διάφορους τύπους συμφωνιών, εφόσον συντρέχουν οι ειδικές προϋποθέσεις του ενός ή του άλλου από αυτά τα άρθρα ».

Η αμέσως επόμενη σκέψη αποκλείει επίσης σύγκριση με εμπορικούς αντιπροσώπους και άλλες μορφές συνεργασίας, κατά τις οποίες μία και μόνο επιχείρηση εντάσσει το δίκτυό της διανομής στο πλαίσιο της επιχείρησής της (στην περίπτωση δε αυτή δεν υπάρχει συνεπώς συμφωνία μεταξύ διαφόρων — ανεξάρτητων — επιχειρήσεων). Η σημασία της προηγούμενης σκέψης νομίζω ότι πρωτίστως έγκειται στο γεγονός ότι φαίνεται να εφαρμόζεται mutatis mutandis σε όλες τις κάθετες διμερείς συμφωνίες. Περαιτέρω, κατά το υπόδειγμα της αμερικανικής νομολογίας, η σκέψη αυτή φαίνεται να θεωρεί ως καθοριστικό για τη δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφος 1, τη δυνατότητα ειδικότερα οριζόντιων περιορισμών του ανταγωνισμού και όχι τόσο πολύ τους αμοιβαίους περιορισμούς της ελευθερίας δράσεως των μερών που συνδέονται μεταξύ τους στην αγορά καθέτως.

Το συμπέρασμα αυτό δεν μεταβάλλεται από το γεγονός ότι με την απόφαση Grundig-Consten (συνεκδικασθείσες υποθέσεις 56 έως 58/64, Jurispr. 1966, σ. 429 και ιδίως σ. 496) το Δικαστήριο δέχτηκε (όσον αφορά το επιχείρημα ότι η συμφωνία είχε ευνοϊκά αποτελέσματα επί του ανταγωνισμού μεταξύ ομοειδών προϊ-

όντων με διαφορετικά σήματα) ότι « παρόλο που ο ανταγωνισμός μεταξύ παραγωγών είναι γενικά πιο εμφανής παρά ο ανταγωνισμός μεταξύ διανομέων με το αυτό σήμα, εντούτοις αυτό δεν συνεπάγεται ότι η συμφωνία με την οποία επιδιώκεται να περιοριστεί ο ανταγωνισμός αυτός μπορεί να διαφύγει από την απαγόρευση του άρθρου 85, παράγραφος 1, από μόνο το γεγονός ότι θα μπορούσε να ενισχύσει τον πρώτο από τους εν λόγω ανταγωνισμούς ». Το Δικαστήριο δέχτηκε περαιτέρω στην ίδια απόφαση και « ότι για την εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 1, δεν χρειάζεται να λαμβάνονται υπόψη τα συγκεκριμένα αποτελέσματα μιας συμφωνίας, εφόσον καταφαίνεται ότι έχει ως αντικείμενο να περιορίσει, παρεμποδίσει ή νοθεύσει τον ανταγωνισμό ».

Προσεκτικότερη εξέταση της απόφασης Grundig-Consten στο σύνολό της καταδεικνύει, κατ' εμέ, ότι πράγματι το Δικαστήριο είχε επίσης εδώ συγκεκριμένα υπόψη περιορισμούς του ανταγωνισμού μεταξύ του αποκλειστικού πωλητή και των τρίτων (εν προκειμένω των παράλληλων εισαγωγέων προϊόντων με το ίδιο σήμα), με άλλες λέξεις οριζόντιους περιορισμούς του ανταγωνισμού. Σχετικώς, παραπέμπω ειδικότερα στην τελευταία σκέψη της απόφασης αυτής στη σελίδα 496. Έτσι, το Δικαστήριο θεωρεί ως προς το σημείο αυτό ότι ο οριζόντιος ενδοσηματικός ανταγωνισμός είναι, πολύ περισσότερο απ' ό,τι στην πρόσφατη αμερικανική νομολογία, αποφασιστικός, ιδίως όταν πρόκειται για την προστασία των εθνικών αγορών κατά παράλληλων εισαγωγών.

Στην προδικαστική απόφαση της 30ής Ιουνίου 1966 στην υπόθεση 56/65 (Société technique minière κατά Maschinenbau Ulm, Jurispr. 1966, σ. 337), το Δικαστήριο διευκρίνισε εποικοδομητικώς περαιτέρω, στη σελίδα 360 « ότι, επομένως, για να κριθεί αν σύμβαση που περιέχει ρήτρα περί παραχωρήσεως δικαιώματος αποκλειστικής πωλήσεως πρέπει να θεωρηθεί ως απαγορευόμενη λόγω του αντικειμένου της ή των αποτελεσμάτων της, πρέπει να ληφθούν υπόψη, ιδίως, η φύση και η περιορισμένη ή όχι ποσότητα των προϊόντων που αποτελούν το αντικείμενο της συμφωνίας, η θέση και η σημασία του παραχωρούντος και του κατ' αποκλειστικότητα εμπορευομένου στην αγορά των συγκεκριμένων προϊόντων, ο αυτοτελής χαρακτήρας της επίδικης συμφωνίας ή, αντιθέτως, η θέση που κατέχει σε ένα σύνολο συμφωνιών, ο αυστηρός χαρακτήρας των ρητρών, με τις οποίες επιδιώκεται να επιτευχθεί η αποκλειστικότητα ή, αντιθέτως, οι δυνατότητες που παρέχονται στα άλλα εμπορικά ρεύματα επί των ιδίων προϊόντων, μέσω παράλληλων επανεξαγωγών και εισαγωγών ».

3.3. *Συμβάσεις ζυθοποιίας*

Οι συμβάσεις αποκλειστικής πωλήσεως, που έχουν αποτελέσει αντικείμενο της νομολογίας σας, αναφέρονται κατά το μεγαλύτερο μέρος στους αποκλειστικούς εισαγωγείς και, όπως συνάγεται από τα λεχθέντα της Επιτροπής κατά τη συνεδρίαση, αυτό ισχύει γενικώς για τις συμβάσεις αποκλειστικής πωλήσεως που της είχαν κοινοποιηθεί. Σχετικώς, δεν υπήρχαν ιδίως οι δεκάδες των λιανοπωλητών που ήταν άμεσα ενδιαφερόμενοι, όπως συμβαίνει στην παρούσα υπόθεση. Πάντως, η νομολογία σας σχετικά με αυτό που συνηθίζεται να αποκαλείται συμβάσεις ζυθοποιίας είναι τελείως σημαντική ως προς αυτό το σημείο. Βάσει ενός χωρίου της σκέψης που μόλις ανέφερα της απόφασης STM κατά Maschinenbau Ulm, το Δικαστήριο δέχτηκε ήδη στην πρώτη απόφαση Haecht (υπόθεση 23/67, Jurispr. 1967, σ. 511 και ιδίως 537), όσον αφορά τις συμβάσεις ζυθοποιίας (με υποχρέωση εφοδιασμού αποκλειστικά από μια μόνο ζυθοποιία) για τις οποίες επρόκειτο στην υπόθεση αυτή:

« ότι μια σύμβαση, για να εκτιμηθεί αν εμπίπτει στο άρθρο 85, παράγραφος 1, δεν μπορεί συνεπώς να απομονωθεί από το πλαίσιό της, δηλαδή από τα πραγματικά ή νομικά περιστατικά που συνεπάγονται ότι η σύμβαση έχει ως αποτέλεσμα να παρεμποδίσει, περιορίσει ή νοθεύσει τον ανταγωνισμό·

ότι σε σχέση με το αντικείμενο αυτό μπορεί να ληφθεί υπόψη η ύπαρξη παρόμοιων συμβάσεων, εφόσον το σύνολο των συμβάσεων αυτού του είδους μπορεί να περιορίσει την ελευθερία του εμπορίου ».

Αν αυτή η σκέψη, σε συνδυασμό με την επόμενη σκέψη, εφαρμοστεί κατ' αναλογία στις συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος, φρονώ ότι το άρθρο 85, παράγραφος 1, θα είναι εφαρμοστέο, αν παραχωρητής σε ένα κράτος μέλος Α κατέχει μια τέτοια θέση στην αγορά ενός κράτους μέλους Β που να μπορεί να καταστήσει αισθητά πιο δύσκολη την πρόσβαση άλλων παραγωγών ή χονδρεμπόρων στην αγορά του κράτους μέλους Β, μέσω (των υποκαταστημάτων του και) ορισμένου αριθμού συμβάσεων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος με ανεξάρτητους εμπόρους.

Από την πέμπτη σκέψη της απόφασής σας στην υπόθεση Bilger κατά Jehle (υπόθεση 43/69, Jurispr. 1970, σ. 127) συνάγεται ότι όταν λαμβάνονται υπόψη άλλες παρόμοιες συμβάσεις, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όχι μόνο συμβάσεις που συνάπτονται από μεγάλο αριθμό λιανοπωλητών με τον ίδιο παραγωγό (ή χονδρέμπορο), αλλά επίσης και παρόμοιες συμβάσεις αποκλειστικής αγοράς που συνάπτονται με άλλους παραγωγούς του ίδιου κράτους. Στην περίπτωση των συμβάσεων ζυθοποιίας μπορεί πράγματι να προκύψει ένα τέτοιο καθολικό αποτέλεσμα στεγανοποιήσεως της αγοράς ιδίως από το σύνολο αυτών των συμβάσεων μεταξύ λιανοπωλητών ορισμένου κράτους μέλους και παραγωγών του ίδιου κράτους μέλους. Καθόσον μπόρεσα να το επαληθεύσω, το Δικαστήριο δεν έχει εξετάσει μέχρι σήμερα παρά συμβάσεις ζυθοποιίας αυτού του είδους, που έχουν συναφθεί μεταξύ μιας ζυθοποιίας και αγοραστών επαγγελματιών ενός και μόνο κράτους μέλους. Όμως, κατά τη γνώμη μου, στην περίπτωση των συμβάσεων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος μπορεί να προκύψει στεγανοποίηση της αγοράς (ή κάθε άλλος οριζόντιος περιορισμός του ανταγωνισμού) και από το καθολικό επίσης αποτέλεσμα των συμβάσεων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος για ομοειδή προϊόντα ανεξάρτητα από τον τόπο της εγκατάστασης του παραγωγού ή του χονδρέμπορου.

Όσον αφορά τις συμβάσεις ζυθοποιίας, νομίζω ότι έχει ορισμένη σημασία η απόφασή σας της 1ης Φεβρουαρίου 1977 στην υπόθεση 47/76 (A. de Norre και M. de Clercq κατά NV Brouwerij Concordia, Jurispr. 1977, σ. 65) για την απάντηση που πρέπει να δοθεί στο δεύτερο ερώτημα που υπέβαλε το Bundesgerichtshof στην υπόθεση Pronuptia. Στην απόφαση αυτή το Δικαστήριο δέχτηκε ιδίως ότι παρά ορισμένες διαφορές που αναγνώρισε το Δικαστήριο με τις παραδοσιακές συμβάσεις αποκλειστικής πωλήσεως, για τις οποίες είχε εκδοθεί τότε ο κανονισμός 67/67, ο κανονισμός αυτός εφαρμόζεται επίσης στις συμβάσεις ζυθοποιίας, δηλαδή « στις συμφωνίες στις οποίες δεν συμμετέχουν παρά δύο επιχειρήσεις ενός και μόνο κράτους μέλους, στις οποίες η μία αναλαμβάνει την υποχρέωση έναντι της άλλης να αγοράζει ορισμένα προϊόντα μόνο από αυτή με σκοπό μεταπωλήσεως και οι οποίες δεν εμφανίζουν τα χαρακτηριστικά που αναφέρονται στο άρθρο 3 του κανονισμού 67/67 της Επιτροπής, καθόσον λόγω ανυπαρξίας εξαιρέσεως εμπίπτουν στην απαγόρευση του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ ». Η απόφαση αυτή, όπως συνάγεται από τη 13η σκέψη της, στηρίχτηκε ιδίως στη διαπίστωση « ότι οι συμφωνίες, για τις οποίες πρόκειται, συγκεντρώνουν τις προϋποθέσεις που διατυπώνονται στο άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο β), του κανονισμού 67/67 », καθώς και (όπως συνάγεται από τις σκέψεις 16 έως 33) στην απόφασή σας επί της υποθέσεως Roubaix Wattrelos (υπόθεση 63/75, Jurispr. 1976, σ. 111).

Επίσης, όσον αφορά αυτή την απόφαση, πρέπει κατά τη γνώμη μου να υποστηριχτεί καταρχήν ότι για να εκτιμηθεί η δυνατότητα ανάλογης εφαρμογής στην υπόθεση Pronuptia δεν είναι απαραίτητο η απόφαση αυτή να περιορίζεται στις συμβάσεις, στις οποίες μέρη είναι μόνο δύο επιχειρήσεις ενός κράτους μέλους. Φρονώ ότι τίποτε στις σκέψεις της

απόφασης δεν καταδεικνύει ότι το Δικαστήριο θεώρησε ότι ο κανονισμός 67/67 δεν εφαρμόζεται στη σύμβαση ζυθοποιίας μεταξύ λιανοπωλητή εγκατεστημένου στο κράτος μέλος Α και ζυθοποιίας εγκατεστημένης στο κράτος μέλος Β.

Πάντως, η απόφαση προφανώς αφήνει τελείως εκκρεμές το ζήτημα αν άλλα χαρακτηριστικά των συμβάσεων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος, όπως αυτά για τα οποία πρόκειται στην παρούσα διαδικασία, αντιτίθενται στην εφαρμογή του κανονισμού 67/67. Κατά τη γνώμη μου, όπως θα εκθέσω λεπτομερέστερα στο επόμενο μέρος των προτάσεών μου, αυτό πράγματι συμβαίνει.

3.4. *Συστήματα επιλεκτικής διανομής*

Στην παρούσα διαδικασία η Pronuptia επικαλέστηκε επίσης την απόφαση Metro (υπόθεση 26/76, Jurispr. 1977, σ. 1875). Στην εικοστή σκέψη αυτής της απόφασης, το Δικαστήριο δέχτηκε, μεταξύ άλλων,

« στον τομέα ιδίως της παραγωγής καταναλωτικών αγαθών διαρκείας, υψηλής αξίας από τεχνική άποψη και καλής ποιότητας, στον οποίο ένας σχετικά περιορισμένος αριθμός παραγωγών, μεγάλων και μεσαίων, προσφέρει μια ποικίλη σειρά συσκευών που εύκολα μπορεί να υποκατασταθούν αμοιβαίως, τουλάχιστον στα μάτια των καταναλωτών, η διάρθρωση της αγοράς δεν αντιτίθεται στην ύπαρξη διαφοροποιημένων τρόπων διανομής προσαρμοσμένων στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των διαφόρων παραγωγών και στις ανάγκες των διαφόρων κατηγοριών των καταναλωτών·

υπ' αυτό το πρίσμα, η Επιτροπή καλώς θεώρησε ότι τα συστήματα επιλεκτικής διανομής συνιστούν, μεταξύ άλλων, στοιχείο ανταγωνισμού σύμφωνο με το άρθρο 85, παράγραφος 1, υπό την προϋπόθεση ότι η επιλογή των αντιπροσώπων γίνεται βάσει αντικειμενικών κριτηρίων ποιοτικού χαρακτήρα, ως προς τα επαγγελματικά προσόντα του αντιπροσώπου, του προσωπικού του και των εγκαταστάσεών του, οι προϋποθέσεις δε αυτές καθορίζονται κατά ενιαίο τρόπο έναντι όλων των ενδεχομένων αντιπροσώπων και εφαρμόζονται κατά τρόπο που να μη συνιστά διάκριση ».

Όμως, κατά τη γνώμη μου, η τελευταία αυτή παράγραφος δεν είναι επιδεκτική αναλόγου εφαρμογής στην παρούσα υπόθεση, από το λόγο και μόνο ότι στις επίδικες συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος χρησιμοποιήθηκαν αυστηρά ποσοτικά κριτήρια παράλληλα με ποιοτικά κριτήρια.

Έμμεση σημασία για την παρούσα υπόθεση έχει μάλλον η προηγούμενη παράγραφος της προαναφερθείσας εικοστής σκέψης, καθώς και η προτελευταία παράγραφος της εικοστής πρώτης σκέψης που έχει ως εξής:

« η προσπάθεια, όσον αφορά τους χονδρέμπορους και τους ειδικευμένους λιανοπωλητές, να συγκρατηθεί ορισμένο επίπεδο τιμών αντίστοιχο προς τη δυνατότητα, προς το συμφέρον του καταναλωτή, να διατηρηθεί αυτός ο τρόπος διαθέσεως παράλληλα με τις νέες μορφές διαθέσεως που υπακούουν σε μια πολιτική ανταγωνισμού διαφορετικής φύσεως, εμπίπτει στο πλαίσιο των στόχων που μπορούν να επιδιωχθούν χωρίς να εμπίπτουν αναγκαίως στην απαγόρευση του άρθρου 85, παράγραφος 1, σε περίπτωση δε που συνέβαινε αυτό, μπορούν να εμπίπτουν πλήρως ή εν μέρει στο πλαίσιο του άρθρου 85, παράγραφος 3 ».

Η δεύτερη παράγραφος της εικοστής δεύτερης σκέψης μου φαίνεται επίσης σημαντική για την υπόθεση Pronuptia. Σ' αυτήν αναφέρεται

« ότι εναπόκειται πάντως στην Επιτροπή να επαγρυπνεί ώστε η ακαμψία (βεβαία, που διαπιστώθηκε στην πρώτη παράγραφο) αυτής της διάρθρωσης (τιμών) να μην ενισχύεται, πράγμα που θα μπορούσε να γίνει σε περίπτωση αυξήσεως των δικτύων επιλεκτικής διανομής ενός και του αυτού προϊόντος » (οι διευκρινίσεις προστέθηκαν από εμένα).

Τέλος, στην εικοστή τέταρτη σκέψη αναφέρονται οι διατάξεις που η Επιτροπή δεν θεωρεί ότι περιορίζουν τον ανταγωνισμό.

Στην υπόθεση 31/80 (L'Oréal, Jurispr. 1980, σ. 3775), το Δικαστήριο δέχτηκε (δέκατη τέταρτη σκέψη) ότι:

« Όταν η πρόσβαση σε ένα δίκτυο επιλεκτικής διανομής εξαρτάται από προϋποθέσεις που υπερβαίνουν μια απλή αντικειμενική επιλογή ποιοτικού χαρακτήρα, ιδίως όταν εφαρμόζονται ποσοτικά κριτήρια, το σύστημα διανομής εμπίπτει καταρχήν στην απαγόρευση του άρθρου 85, παράγραφος 1, καθόσον, όπως υπογράμμισε το Δικαστήριο στην απόφασή του της 30ής Ιουνίου 1966 (STM, υπόθεση 56/65, Jurispr. 1966, σ. 337), η συμφωνία συγκεντρώνει ορισμένες προϋποθέσεις που εξαρτώνται λιγότερο από τη νομική της φύση όσο από τη σχέση της, αφενός, με το " εμπόριο μεταξύ κρατών μελών ", αφετέρου, με τον " ανταγωνισμό " ».

Οι επόμενες δύο σκέψεις διευκρινίζουν αυτές τις προϋποθέσεις (στη δέκατη όγδοη σκέψη αναφέρεται ότι πρέπει ιδίως να λαμβάνονται υπόψη οι συνέπειες της εν λόγω συμφωνίας επί των δυνατοτήτων παράλληλης εισαγωγής, ενώ η δέκατη ένατη σκέψη παραπέμπει, μεταξύ άλλων, στις ήδη προαναφερθείσες σκέψεις της πρώτης απόφασης Haecht). Στην υπόθεση Lancôme (υπόθεση 99/79, Jurispr. 1980, σ. 2511), το Δικαστήριο είχε ήδη υιοθετήσει μια παρόμοια άποψη προς εκείνη που περιέχεται στη δέκατη έβδομη σκέψη. Οι προαναφερθείσες σκέψεις έχουν επίσης ορισμένη σημασία για την παρούσα εκκρεμή υπόθεση.

Όσον αφορά τον απαγορευμένο χαρακτήρα της « ρήτρας σχετικά με το εμπορικό κατάστημα » που αναφέρεται στο άρθρο 4 των επίδικων συμβάσεων, η Επιτροπή επικαλέστηκε περαιτέρω την πεντηκοστή πρώτη σκέψη της απόφασης της 21ης Φεβρουαρίου 1984 στην υπόθεση 86/82 (Hasselblad, Συλλογή 1984, σ. 883). Αφού επιβεβαίωσε τον απαγορευμένο χαρακτήρα των κριτηρίων ποσοτικής επιλογής, η σκέψη αυτή δέχεται ότι « η ρήτρα 28 επέτρεπε πράγματι στην προσφεύγουσα να περιορίζει την ελευθερία των μεταπωλητών, ακόμα και των εγκεκριμένων, να εγκατασταθούν σε περιοχή όπου αυτή έκρινε ότι η παρουσία τους ήταν ικανή να επηρεάσει τον ανταγωνισμό ». Η πεντηκοστή δεύτερη σκέψη περαιτέρω επιβεβαιώνει τον απαγορευμένο χαρακτήρα, μεταξύ άλλων, αυτής της ρήτρας.

3.5. *Συμβάσεις παροχής άδειας εκμεταλλεύσεως*

Δοθέντος ότι οι άδειες εκμεταλλεύσεως αποτελούν επίσης αποφασιστικό παράγοντα στις συμφωνίες παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος οι αποφάσεις σας στις υποθέσεις Nungesser (υπόθεση 258/78, Συλλογή 1982, σ. 2015) και Coditel II (υπόθεση 262/81, Συλλογή 1982, σ. 3381) έχουν επίσης σημασία για την παρούσα υπόθεση. Στην πεντηκοστή όγδοη σκέψη της απόφασης Nungesser το Δικαστήριο κατέληξε « λαμβάνοντας υπόψη τα ιδιάζοντα χαρακτηριστικά των εν λόγω προϊόντων », ότι « σε μια περίπτωση όπως αυτή της υπό κρίση υποθέσεως, η παροχή ανοικτής αποκλειστικής άδειας εκμεταλλεύσεως, δηλαδή μιας άδειας που δεν αφορά την κατάσταση των τρίτων, όπως των παραλλήλων εισαγωγέων ή των ληπτών άδειας εκμεταλλεύσεως για άλλες περιοχές, δεν είναι, καθαυτή, ασυμβίβαστη προς το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ». Αντιθέτως, στην εξηκοστή πρώτη σκέψη της ίδιας απόφασης, σημειώνει ότι κατά την πάγια νομολογία του « η απόλυτη εδαφική προστασία υπέρ ενός αδειούχου εκμεταλλεύσεως που αποσκοπεί στο να επιτρέπει τον έλεγχο και την παρεμπόδιση των παραλλήλων εισαγωγών καταλήγει στην τεχνητή διατήρηση χωριστών εθνικών αγορών, αντίθετη προς τη Συνθήκη ». Ο καθοριστικός χαρακτήρας αυτής της θέσης επιβεβαιώνεται με την εβδομηκοστή όγδοη σκέψη.

Στην υπόθεση Coditel II, το Δικαστήριο έκρινε ότι « σύμβαση, με την οποία μεταβιβάζεται αποκλειστικό δικαίωμα προβολής ταινίας, για καθορισμένη περίοδο, στο έδαφος κράτους

μέλους, από τον κάτοχο του δικαιώματος του δημιουργού επί του έργου αυτού, δεν εμπίπτει αυτή καθαυτή στις απαγορεύσεις του άρθρου 85 της Συνθήκης, αλλά εναπόκειται, κατά περίπτωση, στο εθνικό δικαστήριο να εξακριβώνει αν στη συγκεκριμένη περίπτωση ο τρόπος ασκήσεως του αποκλειστικού δικαιώματος που έχει μεταβιβαστεί με τη σύμβαση αυτή εντάσσεται, ενόψει των ιδιομορφιών της αγοράς κινηματογραφικών ταινιών, σε ένα οικονομικό ή νομικό πλαίσιο του οποίου αντικείμενο ή αποτέλεσμα είναι η παρεμπόδιση ή ο περιορισμός της διανομής ταινιών ή η νόθευση του ανταγωνισμού εντός της αγοράς αυτής ». Όμως, από τη δέκατη ένατη σκέψη της απόφασης συνάγεται ότι από την άσκηση του αποκλειστικού δικαιώματος προβολής κινηματογραφικής ταινίας δεν μπορεί κατ' αυτόν τον τρόπο να θεμελιωθεί, μεταξύ άλλων, « ενδεχομένη καταβολή δικαιωμάτων που υπερβαίνουν την εύλογη αντιπαροχή των πραγματοποιουμένων επενδύσεων ή η αποκλειστικότητα επί υπερβολικό χρόνο σε σχέση με τις απαιτήσεις αυτές ». Αυτή η σκέψη έχει ιδίως σημασία για την παρούσα υπόθεση, δοθέντος ότι η διαφορά στην κύρια δίκη αφορά ειδικότερα την καταβολή δικαιωμάτων.

4. Απαντήσεις στα υποβληθέντα ερωτήματα

4.1. *Γενικές παρατηρήσεις*

Όλες οι αποφάσεις που παρέθεσα περιέχουν, κατά τη γνώμη μου, ορισμένα στοιχεία που έχουν σημασία για τις απαντήσεις που πρέπει να δοθούν στα υποβληθέντα ερωτήματα.

Η φύση των συμβάσεων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος, στις οποίες αναφέρονται τα ερωτήματα, αντιστοιχεί, κατά τη γνώμη μου, στα χαρακτηριστικά των συμβάσεων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος που έχουν καθοριστεί από την επιστήμη και τη νομολογία που ανέφερα πιο πάνω, καθόσον το δικαίωμα χρησιμοποιήσεως της εταιρικής επωνυμίας και του σήματος ή του εμβλήματος Pronuptia de Paris, της μεταβιβάσεως της τεχνογνωσίας κατά την ευρεία έννοια του όρου και της υποχρέωσης διευθετήσεως του καταστήματος κατά έναν ορισμένο τρόπο σύμφωνα με το σήμα και κατά τις οδηγίες του παραχωρητή συνιστούν ουσιώδη στοιχεία των συμβάσεων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος (άρθρο 1, παράγραφος 3· άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 3· άρθρο 4, παράγραφοι 1 και 14). Ο ουσιώδης αυτός χαρακτήρας συνάγεται επίσης από τα δικαιώματα που συμφωνούνται για την άδεια εκμεταλλεύσεως καθοριζόμενα στο 10 % του συνόλου του κύκλου εργασιών του παραχωρησιούχου (άρθρο 5, παράγραφος 1). Όμως, δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 5, της σύμβασης ο παραχωρησιούχος αναλαμβάνει καταρχήν μόνος τους κινδύνους του εμπορίου του. Από οικονομική άποψη τα χαρακτηριστικά αυτά ακριβώς, κατά τη γνώμη μου, καθιστούν τις συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος, ως νέα μέθοδο διανομής, ιδιαίτερα ελκυστικές για τους παραχωρητές. Από εξωτερική άποψη, ένα κατάστημα που έχει διευθετηθεί και διευθύνεται σύμφωνα με τη σύμβαση δίνει την εντύπωση υποκαταστήματος. Όμως, αντίθετα με την περίπτωση υποκαταστήματος, ο παραχωρητής δεν οφείλει να αναλάβει τις δαπάνες επενδύσεως. Δεν οφείλει επίσης να προβεί σε έρευνα της αγοράς στην περιοχή της εγκατάστασης, επειδή, σε περίπτωση δυσμενών πωλήσεων (ιδίως σε περίπτωση δυσμενούς σχέσεως μεταξύ των εξόδων και των κερδών που αναφέρονται στο εν λόγω κατάστημα), δεν αναλαμβάνει κανέναν κίνδυνο, αλλά, αντιθέτως, δικαιούται να ζητήσει τα καθόλου αμελητέα δικαιώματα που έχουν καθοριστεί στο 10 % του συνόλου του κύκλου εργασιών.

Όπως καταφαίνεται από τη ραγδαία του εξέλιξη, το νέο σύστημα φαίνεται να είναι επίσης επωφελές για τον παραχωρησιούχο, προφανώς επειδή του παρέχει ιδίως πρόσβαση (γενικά αποκλειστική) σε προϊόντα ποιότητας, των οποίων η εμπορική αξία είναι αναμφισβήτητη. Η εμπορική αυτή αξία θεωρείται ιδίως βεβαία — όπως συμβαίνει εν προκειμένω και, κατά τα λεγόμενα της παραχωρησιούχου, επίσης σε άλλα συστήματα παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος που αναφέρει ιδίως η ίδια — όταν ο παραχωρητής έχει ήδη δικά του υποκαταστήματα σε άλλες επιμέρους αγορές του συγκεκριμένου κράτους μέλους και

το σύστημα παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος συνιστά έτσι επέκταση του συστήματος των υποκαταστημάτων που ανήκουν στον παραχωρητή, το οποίο σύστημα έχει ήδη δοκιμαστεί επιτυχώς στην αγορά των εν λόγω προϊόντων.

Τέλος, η παράλληλη ύπαρξη συστήματος παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος με άλλα συστήματα διανομής μπορεί να αποδειχτεί ελκυστικό για τους καταναλωτές για παρόμοιους λόγους, αλλά επίσης υπό προϋποθέσεις παρόμοιες με αυτές που αναφέρονται στην εικοστή σκέψη της απόφασης Metro σχετικά με τα συστήματα επιλεκτικής διανομής. Καθόσον η έγκριση των παραχωρησιούχων υπόκειται σε ποσοτικούς περιορισμούς (π.χ. υπό μορφή εγκρίσεως ενός μόνο παραχωρησιούχου σε καθορισμένη μόνο περιοχή, όπως συμβαίνει εν προκειμένω), φρονώ, βάσει των προαναφερθεισών αποφάσεών σας στις υποθέσεις L'Oréal, Lancôme και Hasselblad, ότι το άρθρο 85, παράγραφος 1, πρέπει καταρχήν να θεωρηθεί ότι εφαρμόζεται στην επίδικη σύμβαση, εφόσον συντρέχουν οι γενικές προϋποθέσεις που έχουν διατυπωθεί στις προαναφερθείσες αποφάσεις σας στις υποθέσεις 32/65, 56 και 68/64, 56/65, 23/67, 43/69, 47/76, 26/76 και 258/78.

Κατά την άποψή μου, μπορούν ιδίως να συναχθούν από τις προαναφερθείσες αποφάσεις τα ακόλουθα κριτήρια που είναι σημαντικά για την εκτίμηση των συμβάσεων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος, όπως οι εν προκειμένω:

α) Δοθέντος ότι η δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφος 1, εξαρτάται, όπως συνάγεται από το σύνολο των προαναφερθεισών αποφάσεων του Δικαστηρίου, από τα οριζόντια αποτελέσματα καθέτων συμβάσεων (π.χ. ο αποκλεισμός ορισμένων ανταγωνιστών όπως οι παράλληλοι εισαγωγείς), το ζήτημα αν μια σύμβαση παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος συνεπάγεται ή όχι δίκαιη κατανομή των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων μεταξύ του παραχωρητή και του παραχωρησιούχου δεν μου φαίνεται αυτό καθαυτό ουσιώδες για το ζήτημα της δυνατότητας εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφος 1. Θεωρώ ότι το ίδιο ισχύει καταρχήν για τις διάφορες υποχρεώσεις του παραχωρησιούχου έναντι του παραχωρητή όπως οι υποχρεώσεις σχετικά με την εξειδίκευση (άρθρο 3, παράγραφος 4· άρθρο 4, παράγραφος 1· άρθρο 6, παράγραφος 6), τη διαφήμιση (άρθρο 1, παράγραφος 1, και άρθρο 6, παράγραφοι 4 και 5) και την καθορισμένη διαρρύθμιση και διαχείριση του εμπορικού καταστήματος (άρθρο 3, παράγραφος 3, και άρθρο 4, παράγραφος 1). Όσον αφορά αυτές τις κάθετες υποχρεώσεις, θεωρώ ότι το άρθρο 85, παράγραφος 1, δεν μπορεί να εφαρμοστεί παρά μόνο αν αποδεικνύεται σε μια συγκεκριμένη περίπτωση ότι τρίτοι (ανταγωνιστές, προμηθευτές ή αγοραστές) υφίστανται βλάβη συνεπεία των υποχρεώσεων αυτών, πράγμα που σπανίως θα συμβεί, εφόσον υφίσταται επαρκής αριθμός άλλων τρόπων διανομής για ομοειδή προϊόντα.

β) Όταν πρόκειται, έτσι, ειδικότερα, για « οριζόντια » αποτελέσματα ή, ακριβέστερον, για αποτελέσματα της σύμβασης έναντι των τρίτων, θα πρέπει ιδίως, όπως συνάγεται από τη νομολογία σας, να τεθεί το ζήτημα μήπως οι παράλληλες εισαγωγές καθίστανται αδύνατες (π.χ. από τις αποφάσεις Grundig-Consten, Bilger κατά Jehle, και Nungesser), μήπως η πρόσβαση στην αγορά περιορίζεται για άλλους προμηθευτές ή εμπορευόμενους, λαμβάνοντας υπόψη τη θέση των συγκεκριμένων προμηθευτών στην αγορά των εν λόγω προϊόντων (πρβλ. τις προαναφερθείσες σκέψεις στις υποθέσεις 56/65, 23/67, 43/69, 26/76 και 31/80) και μήπως η σύμβαση παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος έχει ως αποτέλεσμα ύψωση των τιμών (απόφαση Metro και υπόθεση Coditel II), μάλιστα δε τη δημιουργία συστήματος τιμών που επιβάλλονται καθέτως μέσω υποχρεώσεων βάσει συμβάσεων ή de facto συμφωνιών μεταξύ του παραχωρητή, των υποκαταστημάτων του και των διαφόρων παραχωρησιούχων του.

Πάντως, όσον αφορά το τελευταίο αυτό κριτήριο και αντίθετα προς την αμερικανική και τη γερμανική νομολογία που προανέφερα σχετικώς, φρονώ ότι η γενική νομολογία σας σχετικά με το σύστημα τιμών που επιβάλλεται

καθέτως και με τα άλλα συστήματα συμφωνιών επί των τιμών δεν μπορεί να εφαρμοστεί παρά μόνο αν υφίσταται δεσπόζουσα οικονομική θέση επί των συγκεκριμένων τοπικών αγορών ή ένα σύστημα τιμών που επιβάλλονται καθέτως, το οποίο σύστημα εφαρμόζεται επίσης από τους ανταγωνιστές. Το αποτέλεσμα υψώσεως των τιμών, που συνεπάγονται οι ρήτρες της επίδικης σύμβασης σχετικά με την καταβολή δικαιωμάτων και που είναι σαφώς εξαιρετικά σημαντικό, δεν μου φαίνεται ούτε αυτό καθαυτό να δικαιολογεί, υπό το φως της εικοστής και εικοστής δεύτερης σκέψης της απόφασης Metro, την εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 1, παρά μόνο όταν ο παραχωρητής από το κράτος μέλος Α ασκεί καθοριστική επίδραση στο σχηματισμό των τιμών επί ενός σημαντικού αριθμού τοπικών αγορών του κράτους μέλους Β, στο οποίο κατέχει με άλλη ιδιότητα δεσπόζουσα οικονομική θέση.

Βάσει των προαναφερθέντων κριτηρίων, θεωρώ ότι είναι δυνατό να δοθεί απάντηση επαρκώς σαφής στο πρώτο ερώτημα του παραπέμποντος δικαστηρίου, προκειμένου να το διευκολύνει να αποφανθεί στη συγκεκριμένη περίπτωση. Σχετικώς, θεωρώ βεβαίως ευκταίο να δοθεί στο ερώτημα αυτό πιο συγκεκριμένη απάντηση από αυτή που προτείνει η Επιτροπή.

Δοθέντος ότι φρονώ, για λόγους στους οποίους θα επανέλθω, ότι ο κανονισμός 67/67/ΕΟΚ δεν εφαρμόζεται στις συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος, όπως αυτές για τις οποίες πρόκειται εδώ, δεν είναι, κατ' εμέ, αναγκαίο να δοθεί απάντηση στο τρίτο ερώτημα του παραπέμποντος δικαστηρίου. Πάντως, το Δικαστήριο θα μπορούσε ενδεχομένως να διευκρινίσει με τις σκέψεις της απόφασής του ότι οι υποχρεώσεις που αναφέρονται στο τρίτο ερώτημα, στα στοιχεία β), δ) και ε), δεν μπορούν να θεωρηθούν, εκτός εξαιρετικών περιστάσεων, ως περιορισμοί του ανταγωνισμού υπό την έννοια του άρθρου 85, παράγραφος 1.

4.2. *Απάντηση στο πρώτο ερώτημα*

Για να δοθεί απάντηση στο πρώτο ερώτημα υπό το φως των κριτηρίων που συνήγαγα και μόλις συνόψισα από τη νομολογία σας, θεωρώ ιδίως ότι τα άρθρα 1, παράγραφοι 1 και 2, 3, παράγραφος 3, 4, παράγραφος 1, 5, παράγραφος 1, 6, παράγραφοι 1 και 6, των συμβάσεων που έχουν προσκομιστεί στη δικογραφία είναι ουσιώδη. Επειδή ο χαρακτήρας των συμβάσεων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος δεν έχει καθοριστεί από την επιστήμη και τη νομολογία, αφήνω στην κρίση σας τη φροντίδα να περιοριστεί πράγματι η απάντησή σας στο πρώτο ερώτημα του Bundesgerichtshof στις συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος που έχουν περιεχόμενο παρόμοιο με το περιεχόμενο των συμβάσεων που συνήφθησαν εν προκειμένω από τα μέρη. Θα είναι τότε πράγματι πολύ σημαντικό για τη νομική πρακτική να συνοψίσετε το περιεχόμενο αυτό στην απόφασή σας.

Κατά τη γνώμη μου, η απάντησή σας στο πρώτο ερώτημα θα μπορούσε να είναι ως εξής:

« Το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ εφαρμόζεται στις συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος, όπως αυτές που συνήφθησαν εν προκειμένω από τα μέρη, καθόσον,

α) συνάπτονται μεταξύ παραχωρητή από ένα κράτος μέλος ή υποκαταστήματος, όπως αυτό στο οποίο αναφέρεται το τρίτο ερώτημα, στοιχείο α), και που εξαρτάται πλήρως από αυτόν και ενός ή περισσοτέρων παραχωρησιούχων εγκατεστημένων σε ένα ή περισσότερα άλλα κράτη μέλη, ενώ

β) ο παραχωρητής κατέχει, μέσω των υποκαταστημάτων του και των παραχωρησιούχων του ένα όχι αμελητέο μέρος της αγοράς των εν λόγω προϊόντων σε ένα ή περισσότερα από αυτά τα κράτη μέλη ή σε ένα σημαντικό μέρος του εδάφους τους και, επιπλέον, είτε

γ) οι συμβάσεις παρεμποδίζουν, περιορίζουν ή αποσκοπούν να παρεμποδίσουν ή να περιορίσουν τις παράλληλες εισαγωγές των προϊόντων που αναφέρονται στις συμβάσεις επί του εδάφους στο οποίο αναφέρεται η σύμβαση ή τις εξαγωγές των προϊόντων που αναφέρονται στις συμβάσεις από τον παραχωρησιούχο με προορισμό άλλα κράτη μέλη, είτε

δ) οι συμβάσεις έχουν ως αποτέλεσμα ιδίως με τη δημιουργία τοπικών ή περιφερειακών μονοπωλιακών καταστάσεων για τα προϊόντα που αναφέρονται στις συμβάσεις, μέσω ρητρών σχετικά με την καταβολή δικαιωμάτων και μέσω συμβατικών ρητρών ή εναρμονισμένης πρακτικής επί του καθορισμού των τιμών, καθώς και λόγω της ελλείψεως πραγματικού ανταγωνισμού σε ομοειδή προϊόντα, τον καθορισμό λιανικών τιμών υπερβολικά υψηλών, δηλαδή τιμών που παρά την ενδεχομένως πολύ καλή ποιότητα των προϊόντων που αναφέρονται στις συμβάσεις, δεν θα ήταν δυνατό να εφαρμοστούν αν υπήρχε πραγματικός ανταγωνισμός. »

Με τη διατύπωση αυτής της απάντησης, θέλησα να τονίσω ότι τα κριτήρια γ) και δ) πρέπει να θεωρηθούν ως εναλλακτικά κριτήρια συμπληρωματικού χαρακτήρα. Όσον αφορά το κριτήριο γ), κατά την πάγια νομολογία σας, το βάρος πρέπει να δοθεί στην παρεμπόδιση απόλυτης προστασίας των εθνικών αγορών από γεωγραφική άποψη, πράγμα που δεν μπορεί να έχει κανένα αισθητό οριζόντιο αποτέλεσμα περιορισμού του ανταγωνισμού, παρά μόνο ως προς αμελητέα μέρη της αγοράς. Αντιθέτως, όσον αφορά το κριτήριο δ), το βάρος πρέπει να δοθεί στην αποτροπή μονοπωλιακής υψώσεως των τιμών, πράγμα που δεν είναι γενικά δυνατό, παρά μόνο σε περίπτωση σημαντικού μέρους των συγκεκριμένων τοπικών ή περιφερειακών αγορών και σε περίπτωση ελλείψεως κάθε άλλης μορφής διανομής ομοειδών προϊόντων, που να έχει ως αποτέλεσμα πτώση των τιμών.

4.3. *Απαντήσεις στο δεύτερο και το τρίτο ερώτημα*

Ακολουθώντας την Επιτροπή και τη γαλλική κυβέρνηση θεωρώ ότι είναι ευκταίο να γίνει εξαίρεση κατά κατηγορίες για τις συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος, ιδίως ενόψει του γεγονότος ότι είναι ήδη πολύ συχνές και ότι πρέπει γενικώς να θεωρηθούν θετικές από όλες τις απόψεις, δεδομένου ότι οι στόχοι ή τα αποτελέσματα που συνεπάγονται περιορισμό του ανταγωνισμού, πράγμα που είναι επίσης αναντίρρητο, δεν αντιτίθενται στην εξαίρεση βάσει του άρθρου 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης ΕΟΚ, παρά μόνο υπό ορισμένες συνθήκες αγοράς (ιδίως σε περίπτωση ελλείψεως ανταγωνιστικών συστημάτων διανομής) και υπό ορισμένους τρόπους εφαρμογής αυτών των συμβάσεων.

Είναι πιθανό ότι οι συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος συμβάλλουν ιδίως, κατά γενικό κανόνα, αυτό δε προς το συμφέρον των καταναλωτών, στη βελτίωση της διανομής των προϊόντων, δοθέντος ότι καθιστούν δυνατή την ταχεία διείσδυση των νέων προϊόντων ή των προϊόντων που έχουν ιδιαίτερες ποιοτικές ιδιότητες στη λιανική αγορά, η οποία είναι γεωγραφικώς εξαιρετικά αποκεντρωμένη. Σχετικώς, εναπόκειται στην Επιτροπή να αποκτήσει καταρχάς την απαιτούμενη πείρα στον τομέα των εξαιρέσεων κατά κατηγορίες, αυτό δε μέσω ατομικών αποφάσεων σε χαρακτηριστικές περιπτώσεις, και να καθορίσει στη συνέχεια με κανονισμό περί των εξαιρέσεων κατά κατηγορίες, σύμφωνα με τις τέσσερις προϋποθέσεις που αναφέρονται στο άρθρο 85, παράγραφος 3, τις προϋποθέσεις, υπό τις οποίες μπορεί πράγματι να αποδοθεί μεγαλύτερη σημασία στα θετικά αποτελέσματα των συμβάσεων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως

δικαιώματος σήματος απ' ό,τι στα αποτελέσματα του περιορισμού του ανταγωνισμού, που πρέπει να θεωρηθούν αναπόφευκτα, συνεπεία των θετικών τους αποτελεσμάτων.

Όμως, σε συμφωνία με την Επιτροπή και τη γαλλική κυβέρνηση, θεωρώ ότι ο κανονισμός 67/67 δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι εφαρμόζεται στις συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος, όπως αυτές για τις οποίες πρόκειται στην παρούσα υπόθεση. Κατ' εμέ, το συμπέρασμα αυτό στηρίζεται κυρίως στις σημαντικές επόμενες σκέψεις.

Κατά πρώτον, είναι βέβαιο ότι κατά τη στιγμή της θέσπισης του κανονισμού 67/67 δεν υπήρχαν σχεδόν καθόλου συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος σχετικά με τη διανομή προϊόντων στο εσωτερικό της Κοινότητας και δεν ήταν, επομένως, δυνατό να εξεταστούν, κατά την κατάρτιση αυτού του κανονισμού, τα πολύ ειδικά προβλήματα που ανακύπτουν από αυτές τις συμβάσεις. Τα προβλήματα που εξετάστηκαν κατά την κατάρτιση του κανονισμού, κατά την οποία υπήρχε η επαρκής πείρα που απαιτούσε η τέταρτη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού 19/65/ΕΟΚ, αφορούσαν πράγματι μόνο τους αποκλειστικούς εισαγωγείς. Από την απάντηση της Επιτροπής σε ένα ερώτημα που της έθεσε το Δικαστήριο κατά τη συνεδρίαση, καταφάνηκε ότι κατά τη θέσπιση των νέων πρόσφατων εξαιρέσεων κατά κατηγορίες για τις συμβάσεις αποκλειστικής πωλήσεως και αγοράς δεν υποστηρίχτηκε ότι υπάρχει περίπτωση εφαρμογής σε συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος ούτε από τους ενδιαφερόμενους ούτε από τους εμπειρογνώμονες της κυβέρνησης.

Κατά δεύτερον, θεωρώ, βάσει των πορισμάτων της επιστήμης και της νομολογίας που εξετάσαμε και των προαναφερθεισών απόψεων των ενώσεων των επιχειρήσεων που εφαρμόζουν συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος, ότι το περιεχόμενο των συμβάσεων παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος χαρακτηρίζεται καταρχήν από την προσπάθεια της εναρμόνισης στο μέτρο του δυνατού της διαρρύθμισης και της διαχείρισης του εμπορικού καταστήματος του παραχωρησιούχου με του παραχωρητή ή των υποκαταστημάτων του μέσω αδειών που αναφέρονται στην εταιρική επωνυμία, στα σήματα, τα σημεία ή σύμβολα, την τεχνογνωσία κατά την ευρεία έννοια του όρου και άλλων ρητρών. Έναντι αυτών, ο παραχωρησιούχος αναλαμβάνει όχι μόνο όλους τους κινδύνους που συνδέονται με τα αποτελέσματα της εκμετάλλευσης, αλλά υποχρεούται επίσης να καταβάλλει δικαιώματα — σημαντικά εν προκειμένω — στον παραχωρητή ως τίμημα για την άδεια. Οι υποχρεώσεις αποκλειστικής παραδόσεως και αγοράς, το περιεχόμενο των οποίων δεν μπορεί να εκτιμηθεί από άποψη πολιτικής επί των συμφωνιών παρά σε συνδυασμό με τη μορφή της πολύ προχωρημένης ενσωματώσεως των παραχωρησιούχων επί επιπέδου λιανικού εμπορίου στο δίκτυο των μονάδων πωλήσεων του παραχωρητή, που διευθύνονται κατά ενιαίο τρόπο, δεν έχουν σχετικώς παρά δευτερεύουσα σημασία. Αντιθέτως, στον κανονισμό 67/67 οι συμβάσεις παροχής άδειας εκμεταλλεύσεως έχουν ακριβώς το πολύ δευτερεύουσα σημασία.

Κατά τρίτον, οι συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος που έχουν τα χαρακτηριστικά για τα οποία πρόκειται στην παρούσα υπόθεση είναι ουσιωδώς διαφορετικές από τις συμβάσεις ζυθοποιίας, στις οποίες, κατά το Δικαστήριο, εφαρμόζεται ο κανονισμός 67/67, δοθέντος ότι έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία αυστηρού τοπικού ή περιφερειακού μονοπωλίου των συγκεκριμένων προϊόντων. Σχετικώς, παραπέμπω ιδίως στο άρθρο 1 των συμβάσεων που έχουν προσκομιστεί στη δικογραφία κατά τη διαδικασία. Κατά τα λοιπά, η διαφορά με τις συμβάσεις αποκλειστικής πωλήσεως, που ανέφερα κατά δεύτερο λόγο, ισχύει επίσης για τις συμβάσεις ζυθοποιίας.

Κατά τέταρτο λόγο, θεωρώ ότι η εφαρμογή του κανονισμού 67/67 αποκλείεται λόγω του άρθρου του 3, στοιχείο β). Οι συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος που έχουν περιεχόμενο παρόμοιο με αυτό για το οποίο πρόκειται εδώ παρέχουν πλήρη προστασία στον παραχωρησιούχο από γεωγραφική άποψη και καθιστούν δύσκολη για τους εμπόρους την αγορά των προϊόντων που αναφέρονται στη σύμβαση από άλλους εμπόρους που είναι εγκατεστημένοι μέσα στην κοινή αγορά. Σχετικώς, παραπέμπω εκτός από το άρθρο 1, που ήδη ανέφερα, και στα άρθρα 3, παράγραφοι 3 και 6, και 4, παράγραφος 1, των συμβάσεων που έχουν προσκομιστεί.

Για τους τέσσερις αυτούς λόγους, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο δεύτερο ερώτημα του παραπέμποντος δικαστηρίου κατά τον ακόλουθο τρόπο:

« Ο κανονισμός 67/67/ΕΟΚ περί εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης σε κατηγορίες συμφωνιών αποκλειστικότητας (κανονισμός περί εξαιρέσεων κατά κατηγορίες) δεν εφαρμόζεται στις συμβάσεις παραχωρήσεως εκμεταλλεύσεως δικαιώματος σήματος που έχουν περιεχόμενο παρόμοιο με αυτό των συμβάσεων που συνήψαν εν προκειμένω τα μέρη. »

Υπ' αυτές τις περιστάσεις, δεν είναι αναγκαίο να δοθεί απάντηση στο τρίτο ερώτημα του παραπέμποντος δικαστηρίου. Όμως, η απάντηση που πρότεινα για το πρώτο ερώτημα, ενδεχομένως σε συνδυασμό με ορισμένες σκέψεις της απόφασής σας, που θα πρέπει να αφιερωθούν σε ορισμένες ρήτρες της σύμβασης που δεν περιορίζουν τον ανταγωνισμό, θα μπορέσει να διευκολύνει τον παραπέμποντα δικαστή να καθορίσει ποιες διατάξεις της σύμβασης που αναφέρονται στο τρίτο ερώτημα πρέπει να θεωρηθούν ότι είναι σημαντικές για τη δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφος 1.